

Şiirlerinde Herkesin Kendini Bulduğu Âşık: Çukurovalı Karacaoğlan

The Minstrel Who Everyone Finds Themselves in His Poems: Karacaoğlan from Cukurova

Mehmet AÇA*

Öz

Çukurovalı Karacaoğlan, günümüz Türk insanının yaşadığı sorunların temelinde özel bir yere sahip olan “madde mana ahengi” eksikliği sorununu, insanı insan olarak görme, hayatı öteki dünyayı da unutmadan insanca yaşama ilkesi doğrultusunda yüzyıllar öncesinden çözen Türkmen aşiretleri arasından yetişmiştir. Başka bir deyişle o, “madde mana ahengi” üzerine kurduğu dünya görüşü ile sanat anlayışını içinde yetiştiği konargöçer Türkmen aşiretlerine borçludur. Anadolu Türklerinin şiirlerinde bir insan olarak kendini bulduğu için vazgeçemediği Karacaoğlan, doğa ve insan odaklı şiirlerinde hayatı meşru yollardan doya doya yaşanması gereken bir hakikat olarak takdim etmiştir. Şiirlerini büyük oranda bu düşünce üzerine kuran Karacaoğlan, Anadolu Türklüğünü oluşturan diğer “basit” insanlar gibi, ölümü ve ölümden sonraki hayatı da ihmal etmemiş, öldükten sonra bir kabre konulmayı ve Hakk'ın didarını görmeyi arzulamıştır. Onun bu özelliği, bize göre, Anadolu Türklerinin ondan neden vazgeçemediği sorusuna verilmesi gereken cevaplar içinde mutlaka yer almalıdır.

Anahtar Kelimeler: Âşık, Çukurovalı Karacaoğlan, Madde Mana Ahengi, Hayat, Ölüm.

Abstract

Karacaoğlan from Cukurova was raised among Turkmen tribes who solved the problem of lack of “material and meaning harmony”, which is one of the fundamental problems experienced by today's Turkish people. They solved this problem hundreds of years ago by viewing people as humanbeings and by achieving humane living without forgetting the afterlife. In other words, he owes his worldview of “material and meaning harmony” and his sense of art to nomadic Turkmen tribes. Karacaoğlan, whom Anatolian Turks find themselves as humanbeings in his poetry, presents life as a reality to be experienced fully and righteously in his nature and people-oriented poems. Karacaoğlan, who substantially built his poetry on this idea, did not neglect death and afterlife like other “simple” people of Anatolian Turks. He desired to be entombed and see the face of God. This aspect of his poetry might be considered as one of the most important reasons of his long-lasting influence on Anatolian Turks.

Keywords: Minstrel, Karacaoğlan from Cukurova, Material and Meaning Harmony, Life, Death.

* Prof. Dr., Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Üyesi. (mehmet.aca@marmara.edu.tr)

Çukurovalı Karacaoğlan'ı yüzyıllar boyunca ölümsüz kılarak bugüne kadar getiren şey neydi? Neden halk şiiri denilince ilk akla gelen isimlerden oldu? Neden kendinden sonra gelen âşıkların çoğu onun yolundan yürümek, söyleyiş tarzını benimsemek zorunda kaldı? Neden Anadolu Rock tarzı müzik yapanlar repertuarlarına Dadaloğlu ile Âşık Veysel gibi isimlerin şiirlerinin yanı sıra, Çukurovalı Karacaoğlan'ın koşmalarını da eklemekten kendilerini alamadılar? Doksanların bazı pop şarkıcıları, neden kendilerini çıkardıkları kaset ya da CD'lere bir Karacaoğlan türküsü okumak zorunda hissettiler? Neden Anadolu'da Yunus Emre ile birlikte Karacaoğlan da her bir evin başköşesine buyur edildi?

Yukarıdaki soruların cevaplarını İlhan Başgöz, Umay Günay ve Saim Sakaoğlu gibi araştırmacıların Karacaoğlan konulu çalışmalarında bulmak, elbette mümkündür. Özellikle de İlhan Başgöz'ün Karacaoğlan geleneği hakkındaki tespit ve yorumları¹ ile Umay Günay'ın Çukurovalı Karacaoğlan ile Rumelili Karacaoğlan üzerine yaptığı karşılaştırmalar², merakısını bu bağlamda tatmin edebilecek türdendir. Dili, söyleyiş biçimi, konuları, yettiği çevre, hayata ve doğaya yaklaşımı, başka bir deyişle dünya görüşü, ilk paragrafta sorulan sorulara cevap vermek açısından oldukça önemlidir. Fakat Çukurovalı Karacaoğlan'ı vazgeçilmez kılan asıl şey, kanaatimizce, her dinleyen ve okuyanın onun şiirlerinde bir insan olarak kendini bulmasıdır. Başka bir deyişle, dinleyen ve okuyanın, onun şiirlerinde çalışıp kazanarak dünya nimetlerinden nasiplenmek, onca güzel sevdikten sonra birinde karar kılmak, ölüm zamanı geldiğinde –ki vakitsiz gelmemelidir – bir mezara konulmak, öldükten sonra Hakk'ın didarını görmek, özetle zahir batın murada ermek isteyen kendini görmesi ya da bulması, Karacaoğlan'ı vazgeçilmez kılan özelliklerin başında gelmiş olmalıdır.

Umay Günay'ın da dediği gibi, Çukurovalı Karacaoğlan'ın şiirlerine yansıyan dünya görüşü, hayatı algılama ve dile getiriş tarzı, kendinden önce yaşayan âşıklardan oldukça farklıdır. Karacaoğlan, divan ve halk şairlerinin ortak aşk anlayışlarından farklı bir anlayışa sahiptir. Bu farklı dünya görüşü, onun üslubunu da mensubu olduğu halk şiiri üslubundan farklı kılar. Çukurovalı Karacaoğlan madde mana ahengini şiirlerinde dile getirmiştir. O da bu dünyanın faniliğini bilir, ancak nasıl olsa sona erecek diye yas tutmak yerine, bu dünyayı doya doya yaşamak yolunu seçer. Bu dünyada Tanrı'nın insana lütfettiği nimetlerin tadına vararak yaşamayı dünya görüşü haline getirir. Lakin o ölümü ve ölümden sonraki hayatı da unutmaz, öldükten sonra Hakk'ın didarını görmek, yani cennete gitmek ister.³ Umay Günay'ın dikkat çektiği “madde mana ahengi”, Anadolu Türklerinin dünya görüşü ile yaşayış biçiminin çıkış noktasını oluşturması bakımından oldukça önemlidir. Çukurovalı Karacaoğlan'ın üzerine dünya görüşünü inşa ettiği “madde mana ahengi”, özelde içine doğduğu Türkmen aşiretlerinin, genelde ise bütün Anadolu Türklerinin düşünüş ve yaşayış tarzını biçimlendirmiş, insanı insan kılan başlıca etken olmuştur. Başka bir deyişle ister konargöçer ister yerleşik olsun Anadolu Türkleri, bu dünya üzerinde insanca yaşamak

¹ İlhan Başgöz, *Karacaoğlan*, Pan Yayıncılık, İstanbul 2003, 23-45.

² Umay Günay, *Türkiyede Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi*, Akçağ Yayınları, Ankara 2008, 229-260.

³ Günay, age, 243.

ve öldükten sonra da Hakk'ın didarını görmek istemiştir. Bu nedenledir ki Anadolu Türkleri, Çukurovalı Karacaoğlan gibi âşıklarda dünyevi ve uhrevi arzularıyla insanı, yani kendini bulmuş, kendi duygu, düşünce ve isteklerinin yansımasını görmüş; Karacaoğlan'ın şiirlerini yüzyıllar boyunca kendi şiirleri gibi dillendire gelmiştir. Günümüz Türk insanının yaşadığı sorunların temelinde özel bir yere sahip olan “madde mana ahengi” eksikliği sorunu, Karacaoğlan gibi âşıkları yetiştiren Türkmen aşiretleri arasında, insanı insan olarak görme, hayatı öteki dünyayı da unutmadan insanca yaşama ilkesi doğrultusunda çoktan çözülmüştür. Belirtmeliyiz ki bu çözüm, insanımızın ifrat ile tefrit arasında gidip geldiği günümüzde de geçerliliğini sürdürmekte, yeniden hayata geçirilmeyi beklemektedir. İnsanın zahir batın muradı olan, dünya nimetlerinden meşru yollardan yararlanmak isteyen, sevmeyi ve sevlmeyi arzulayan, ömrünü uzun eylemek isteyen, öldükten sonra mezara konulmak ve Hakk'ın didarını görmeyi umut eden bir varlık olduğu gerçeğini elinin tersiyle bir kenara iterek onun omuzlarına kaldıramayacağı yükleri yükleyen, onu aşırı idealize ederek yaşayan bir varlık olmaktan çıkararak, ifrat ile tefrit arasında savrulmasına, insan doğasına aykırı politik, ekonomik ve dinsel yaklaşımlar arasında sıkışıp kalmasına neden olan bir anlayışın egemen olduğu günümüzde, Çukurovalı Karacaoğlan gibi âşıkların şiirlerinde dile gelen “madde mana ahengi”, ayrıca önem kazanmaktadır.

Peki, “madde mana ahengi”, Karacaoğlan'ın şiirlerinde nasıl dile geliyordu? Umay Günay'ın da dikkat çektiği üzere, Karacaoğlan'daki “madde mana ahengi”nin hayat bulduğu en önemli şiir, “isterim” redifli uzun koşmadır.⁴ Karacaoğlan, bu uzun koşmasının ilk dördünlüğünde, “yaşayan” her insan gibi, Tanrı'sından ömrünü uzun eylesini diler, çalışıp kazanarak nefis taamlar yemek istediğini dile getirir. Şiirin ilerleyen dörtlüklerinde âşığımız türlü libaslar; küheylan at; kuş tüyü yastık; yumuşak döşek; ahu bakışlı, gerdanı bir karış benli, inci dişli ve kara kaşlı bir güzel; helva, pirinç pilavı, ballı kaymak, bamya, ballı börek, sütlü, tavuk kızartması, tel helva, içli köfte, baklava, börek, kuzu doldurma, şekerli kurabiye, yağlıca hoşmerim gibi yiyeceklerle türlü türlü meyveler ister.

Dikkat edildiğinde Karacaoğlan'ın dünya nimetleri kapsamına giren şeylere çalışıp kazanarak sahip olmak istediği ve bunun karşılığında Tanrı'sına şükürler etmek istediği görülecektir. Yani, Karacaoğlan'ımız bütün bu nimetlere emek vererek sahip olmak ve bunlardan kendi deyimiyle “dişleri var iken” ve gönlü genç iken yararlanmak ister. Bu nimetler zamanında gelmelidir ve insan, her yaşı meşru yollardan doya doya yaşamalıdır. Çukurovalı Karacaoğlan, bütün bu nimetlere sadece çalışmakla erişilemeyeceğini, eğer Tanrı isterse sahip olunabileceğini de bilmektedir. Bundan dolayı da bütün bunları kendi deyimiyle “Bari Huda”dan istemektedir.

Peki, Çukurovalı Karacaoğlan'ın tek amacı, dünya nimetlerinden meşru yollardan doya doya yararlanmak mıdır? O da her “yaşayan” insan gibi, dünya nimetlerine olan hevesin gelip geçici olduğunun bilincindedir. Başka bir deyişle, insan ölümlüdür ve dünya nimetleri gelip geçicidir. İnsanı esas kalıcı kılan, “Hakk'ın didarı”nı görebilmektir. Yaşarken zahir muradına (dünyevi emellerine) ermek isteyen Karacaoğlan, yaşlandığını hissettiği andan itibaren batın

⁴ Saim Sakaoglu, *Karacaoğlan*, Akçağ Yayınları Ankara 2004, 501-502.

muradına (uhrevi emellerine) odaklanır. Batın muradın ilk aşamasını, cesedi kabre koymak oluşturur. O da her bir Anadolu Türkü gibi, kurda kuşa yem olmamak ve ölünce (“bülbül kafesten uçtuğu zaman”) bir mesken (mezar) sahibi olmak ister. Kabrinin ziyaret edilmesini, başı ucunda dua edilmesini diler. Batın muradın ikinci ve en önemli aşaması ise, öldükten sonra Hakk’ın didarını görmek ya da cennete gitmektir. İşte bütün bunlardan dolayıdır ki dinleyen ve okuyanlar, Karacaoğlan’ın bu şiirinde, kırklı ya da ellili yaşlarına kadar dünya nimetleri için çabalayan, bu yaşlardan itibaren öteki dünyayı düşünmeye başlayan kendilerini, başka bir deyişle “basit insanı” görmüşlerdir.

“İsterim” redifli uzun koşmasının sondan üçüncü dördlüğünde “*Kocadım ihtiyar oldum kardaşlar / Halıma rahmedin bakın yoldaşlar / Döküldü ağzımda kalmadı dişler*” diyen Karacaoğlan’ın yaşlanmaya yaklaşımı da bir başka şiiri üzerinden orta yaşlardan itibaren yaşlılık psikolojine girmeye başlayan “basit” insanların hislerine tercüman olmuştur. Onun her bir dördlüğü “Bir kız bana emmi dedi neyleyim” dizesiyle biten ünlü koşmasında⁵ ifadesini bulan orta yaş sendromu, kendini, yüzyıllar ötesinden süzülüp gelerek Cahit Sıtkı Tarancı’nın “Otuz Beş Yaş Şiiri”nde çok daha modern bir söyleyişle bulacaktır.

“İsterim” redifli uzun koşmasında “hep böyle kalaydım” diyen Karacaoğlan gibi hep genç kalmak isteyen günümüz insanların yaşlanmaya başlamaktan kaynaklanan travmalarında, kan bağı olmayan insanların kendilerine “emmi”, “amca” ve “teyze” diye hitap etmeye başlamalarının önemli bir etkisi olsa gerektir. Doğaları gereği hep genç kalmak isteyen insanların kendilerine sokakta ya da pazar yerlerinde “amca” ya da “teyze” diye hitap edildiğinde yaşadığı şoku, gepegenç güzellerin peşinden koşan Karacaoğlan da yüzyıllar öncesinden yaşamıştır. Koşmasının ilk dördlüğünde “*On beş yaşında da kırk beş belikli / Bir kız bana emmi dedi neyleyim*” diyerek hayıflan Karacaoğlan, üçüncü dördlükte “*Bir yiğide emmi demek güç olur*” diyerek kendine emmi diye hitap edilmesini, yiğitliğini ya da gençliğini öne sürerek kabullenmek istemez. O, kendini hala bir yiğit ya da genç olarak görmektedir ve emmi hitabını hak edecek yaşa gelmediğini düşünmektedir. Böyle düşünmekle birlikte şiirinin son dördlüğünde “*Sakal seni makkabınan yolayım*” (makkab: Güney Anadolu’da cımbız) diyerek emmi denilecek yaşa ermesini ağarmış sakalına bağlar. Bu sözle aynı zamanda, son derece insani bir şekilde, yeniden gençleşmek arzusunda olduğunu da dile getirir.

Yukarıda sözü edilen iki şiiri de göstermiştir ki, Karacaoğlan’ın şiirleri güncelliğini, söyleyişindeki güzellik ve orijinalliğinin yanı sıra, “basit” insanları düşünce ve duygularından yakalayarak da sürdürmüştür. Onun “basit” insanları yakalayıp da bırakmayan bir başka şiiri de her bir dördlüğü “*Var git ölüm bir zaman da yine gel*” dizesiyle biten koşmasıdır.⁶ Onun, ölümü mukadderat olarak gören Anadolu Türk’ünün “her ölüm erkendir” düşüncesini yansıtan şiirine, aşağıda, herhangi bir yorum katmaksızın olduğu gibi yer vermeyi uygun gördük:

⁵ Sakaoğlu, age, 505-506.

⁶ Sakaoğlu, age, 474.

*Ölüm ardıma düşüp de yorulma
Var git ölüm bir zaman da yine gel
Akıbet alırsın komazsın beni
Var git ölüm bir zaman da yine gel
Şöyle bir vakıtlar yiyip içerken
Yiyip içip yaylalarda gezerken
Yine mi geldin ben senden kaçarken
Var git ölüm bir zaman da yine gel
Çıkıp bozkurdlayın uluşamadım
Yalan dünya sana çıkışamadım
Eşimle dostumla buluşamadım
Var git ölüm bir zaman da yine gel
Karac'Oğlan eder derdim pek beter
Bahçada bülbüller şakıyıp öter
Anayı atayı dün aldın yeter
Var git ölüm bir zaman da yine gel*

Sonuç olarak Çukurovalı Karacaoğlan, dünya görüşünü ve dolayısıyla sanat anlayışını, Umay Günay'ın da ifade ettiği gibi, madde mana zıtlığı ya da çatışması üzerine değil de “madde mana ahengi” üzerine kurmuştur. “Madde mana ahengi” üzerine kurduğu bu dünya görüşü ile sanat anlayışını da içinde yetiştirdiği konargöçer Türkmen aşiretlerine borçludur. Doğa ve insan odaklı bu dünya görüşü, madde ile mana çatışmasını gereğinden fazla yücelten ve ideal insan modelini bu çatışma üzerinden inşa etmeye çalışan dinsel ve siyasal yorumlardan mümkün olduğunda uzak durmuştur. Nitekim Çukurovalı Karacaoğlan da doğa ve insan odaklı şiirlerinde hayatı meşru yollardan doya doya yaşanması gereken bir hakikat olarak takdim etmiştir. Şiirlerini büyük oranda bu düşünce üzerine kuran Karacaoğlan, Anadolu Türklüğünü oluşturan diğer “basit” insanlar gibi, ölümü ve ölümden sonraki hayatı da ihmal etmemiş, öldükten sonra bir kabre konulmayı ve Hakk'ın didarını görmeyi arzulamıştır. Çukurovalı Karacaoğlan, kendisinden sonra gelen “basit” insanları, sadece söyleyişindeki güzelliğe ve orijinalliğe hayran bırakmamış, onları, yukarıda ele alınan koşmalarından da anlaşılacağı üzere, duygu ve düşüncelerinden de yakalamıştır. En önemlisi de “basit” insanların yüzyıllar sonra bile şiirlerinde kendilerini bulmalarını sağlamıştır. Bundan dolayıdır ki Türk hümanizminin büyük ismi Yunus Emre'nin ilahilerini söyleyip dinlemekten bıkmayan Anadolu Türkleri, Karacaoğlan'ın şiirlerini de yüzyıllar boyunca kendi şiirleri gibi dillendire gelmişlerdir.

Kaynaklar

BAŞGÖZ, İlhan, *Karac'oglan*, Pan Yayıncılık, İstanbul 2003.

GÜNAY, Umay, *Türkiye'de Aşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi*, Akçağ Yayınları, Ankara 2008.

SAKAOĞLU, Saim, *Karacaoğlan*, Akçağ Yayınları, Ankara 2004.